

Een gebedenboek uit 1744

“De aandachtige Christen Onderricht, hoe hy Godt zal bidden en danken. Of een Gebedeboek voor huisgezinnen, en voor byzondere personen, in de meeste voorvallen des leevens door Simon Patrick. S. S. Theol. Doct. En Bisschop van Ely.

Uit het Engelsch, volgens den zestienden Druk, vertaald.

Te Amsterdam, by Hendrik Brandt, Boekverkoper op de Haarlemmerdyk, het tiende Huys van de Vismarkt, 1744.”

Zo leest de titelpagina van een boek dat onder object nummer 3793 in de collectie staat. Het gebedenboekje is een vertaling uit 1744 van het in 1672 geschreven werk "The Devout Christian instructed how to pray" van de Anglicaanse bisschop Simon Patrick (1625-1707). Wat doet dit Anglicaans boekje in Zoetermeer? En voor wie is deze vertaling, in het toen nog calvinistische Nederland, gemaakt?

Een Anglicaans werk in Zoetermeer

Simon Patrick stond bekend als een gerespecteerde predikant in London. Hij was ook een auteur wiens werk succesvol en aandachtig ontvangen werd. Patrick was erg beïnvloed door de meer rekkelijke stroming binnen het calvinisme in Nederland, aanhangers van Jacobus Arminius (1560-1609) ook wel Arminianen genoemd. Het is mogelijk dat dit werk voor Remonstranten is gedrukt als alternatief voor de bestaande gereformeerde gebedenboeken welke hun oorsprong hadden in de zeventiende-eeuwse puriteinse traditie.¹ Het Remonstrantisme komt voort uit de theologische twisten uit de vroege zeventiende-eeuw tussen de Arminianen (remonstranten) en Gomaristen (contraremonstranten). Met de Synode van Dordrecht in 1619 kregen de contraremonstranten hun gelijk, wat ertoe leidde dat de contra remonstrantse stroming de officiële leer werd binnen de staatsgodsdienst; de Nederduitse Gereformeerde Kerk. De Arminianen scheiden zich vanaf dit punt af als de Remonstrantse Kerk.

Andere werken van Simon Patricks waren al eerder vertaald in het Nederlands, waaronder de editie van de Engelse vertaling van "De Veritate religionis Christianae", waarvan de eerste Nederlandse vertaling in 1686 was.² Dit werk kreeg vijf edities waarvan de laatste in 1728. In het midden van de achttiende-eeuw werden ook andere werken van Simon Patricks vertaald.³ Tussen 1740 en 1757 kwamen er Bijbelse commentaren in zeventien portfolio's uit: "Explanation of the entire Holy Scripture, taken from the English explanations by Patrick, Polus and Wells", waarvan de delen met betrekking tot het Oude Testament veel materiaal van Patrick bevatten. Het werd een populair werk in Nederland.⁴ Het eerste volume was gepubliceerd met een recommandatie van de Leidse professor Joan van den Honert (1693-1758), gedateerd op 1 oktober 1739.⁵ Van de Honert was een theoloog in de traditie van Johannes Coccejus (1603-1669); orthodox, maar niet extreem. Als een predikant van de Gereformeerde Kerk was hij tegenstander van de Remonstranten, maar tegelijkertijd was hij een kind van de achttiende-eeuw en had hij sympathie voor het ideaal van tolerantie. In deze context citeerde hij met goedkeuring filosoof John Locke (1632-1704) en Anglicaanse Bisschop Benjamin Hoadly (1676-1761).⁶ In zijn aanbeveling van het commentaar had hij lof voor de Engelse auteurs, maar als een voorzichtig man maakte hij een voorbehoud: "Niemand moet denken dat ik, sprekende over dit werk, het eens ben met alles wat hierin staat, en dat ik niet verschil van de auteurs."⁷

Het zou Patricks theologie zijn waarin de doctrine van predestinatie werd verworpen, de nadruk op de universele liefde van god, zijn nadruk op de connectie tussen geloof en onderdanigheid, zijn pleit voor een terugkeer naar de simpele primitieve kerk, wat veel sympathie kon opleveren onder de verlichte protestanten, die kritiek hadden op het conservatieve calvinisme.⁸

¹ J. Van den Berg, 177.

² Ibidem, 176.

³ Ibidem, 176.

⁴ Ibidem.

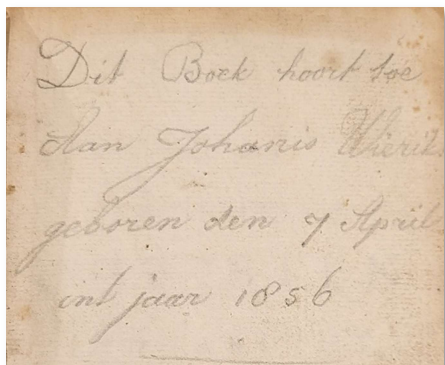
⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem.

⁷ Ibidem.

⁸ Ibidem.

Een bijzondere herkomst

Op de eerste bladzijde van het boek staat met potlood geschreven: *“Dit boek hoort toe aan Johannis Wieriks geboren den 7 april in 't jaar 1856.”* Deze Johannis Wieriks was koster in de Oude Kerk van Zoetermeer. Diens zoon Pieter Wieriks nam in 1942 het kosterschap over van zijn vader. Deze Piet Wieriks had tijdens de Tweede Wereldoorlog de familie Querido in huis als onderduikers.

Het uit Amsterdam afkomstige echtpaar Joseph Querido en Til Querido kreeg in 1943 een kind met de bijnaam “Umpie”. In juni 1943 werd de familie opgepakt en in de Hollandse Schouwburg ondergebracht voor transport naar Westerbork.⁹ Voor onbekende reden werd de familie door bevel van de Duitse commandant tijdelijk vrijgelaten, dit was voor de familie de kans om in onderduiking te gaan¹⁰. In eerste instantie duikt de familie onder in Bleiswijk. Bij een inval door twee soldaten van de SS in oktober 1944 werd Til Querido in gijzeling genomen.¹¹ Hierna is het kind ‘Umpie’ beland bij de koster Pieter Wieriks in Zoetermeer. Door een inval opgezet door het Zoetermeerse verzet, ondersteund door Britse vliegeniers en de Amerikaan John McCormick, is Til Querido uiteindelijk bevrijd uit een boerderij in Moerkapelle waar ze werd vastgehouden.¹² Hierna is de familie gezamenlijk tot het einde van de oorlog ondergebracht bij de koster Pieter Wieriks.¹³

Het echtpaar zal in deze periode het gedenkboek hebben gekregen van koster Wieriks. Het kind van het echtpaar Querido genaamd 'Umpie' heeft dit object namelijk op latere leeftijd aan de gemeente geschonken. Het boek is in 2015 aangeboden aan het toenmalige Stadsmuseum van Zoetermeer door Marco Warmeling van de Gemeente Zoetermeer.

Bronnen:

- Van den Berg, J. “Between Platonism and Enlightenment: Simon Patrick (1625-1707) and his place in the Latitudinarian movement.” in: Nederlands archief voor kerkgeschiedenis, vol. 68, no. 2. 1988, Leiden. 164-179.
- Oranjecomite Bleiswijk, “Umpie”. <https://www.oranjecomitebleiswijk.nl/zoiets-vergeet-je-niet/umpie/>.
- Museum de Voorde, schenkingsformulier.

⁹ Oranjecomite Bleiswijk, “Umpie”.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem.

¹² Ibidem.

¹³ Ibidem.